

PETRIKNÉ JÁNOSSY CSILLA

Pillanatkép a sajátos nevelési igényű gyermek és az őket oktató-nevelő pedagógusok helyzetéről a köznevelésben

Egy 2020. szeptember 9-én publikált hír szerint az Oscar-díjakról döntő amerikai filmakadémia nyilvánosságra hozta új szabályait, mely – több más szempont mellett – arról döntött, hogy csak olyan alkotás lehet esélyes a magas elismerésre a továbbiakban, mely különböző mellőzött kisebbségekkel, például a nőekkel vagy a fogyatékkal élőkkel kapcsolatos.¹ Ez az információ csak egy azok közül, mely az elmúlt időszakban olyan területen helyezte előtérbe a kisebbségi lét problémakörét, ahol eddig ez nem volt deklarálva. A jelenségről mindenkinek meg lehet az egyetértő vagy elmarasztaló, netán közömbös véleménye, de az tény, hogy a kisebbségek velünk élnek, és sok esetben azok sincsenek a szükséges, releváns információk birtokában, akiknek az érintett kisebbségekkel kapcsolatos döntéseket kell meghozniuk és/vagy a mindennapok praktikumaiban kell járatosnak lenniük.

Ahol semmiképpen nem lehet a másság, az átlagtól való eltérés problémáit a szőnyeg alá söpörni és tudomást nem venni róla – többek között –, az az intézményesített oktatás és nevelés. A tapasztalatok azt mutatják: tagadhatatlan, hogy van a szakterületen előrelépés, de a helyzet közel sem rózsás. A jelen tanulmány ezt a területet vizsgálja: hét évvel ezelőtt – egy pedagógus szakvizsga záródolgozatának részeként – készült egy kutatás,² mely néhány (véletlenszerűen kiválasztott) pedagógus tájékozottságát, illetve véleményét, javaslatait, várákozásait vizsgálta kérdőíves megkeresés segítségével, a sajátos nevelési igényű gyermekekkel, tanulókkal kapcsolatos problémák kapcsán.

A kiemelt figyelmet, a különleges bánásmódot, a sajátos nevelést igénylő, a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermekek³ száma nem csökken, így egyre fontosabb kérdés, hogy a nevelők, pedagógusok, pedagógiai munkát közvetlenül segítők ismerik-e azokat a megfelelő módszereket, a kapcsolódó jogszabályokat, a hatóságokat és egyéb segítő háttérintézményeket, amelyek oktató-nevelő-fejlesztő tevékenységüket meghatározhatják és eredményesen támogathatják. Ezen felismerés hatására született meg az újramérés, az eredmények összehasonlításának és – a trendek vizsgálatán túl – a lehetséges okok keresésének, elemzésének a gondolata. Online kérdőív segítségével végeztem kutatást, majd összehasonlító elemzést. Az alapsokaság a magyar

¹ <https://szinhaz.online/oscar-dij-uj-szabalyokat-vezet-be-az-amerikai-filmakademia/> (2021. 06. 22.)

² Szentkirályi 2013.

³ Az Nktv. értelmező rendelkezései jogszabályi szinten definiálják ezeket a fogalmakat, amelyek rendszerező áttekintésére később kitérek.

köznevelésben, pedagógiai munkakörben dolgozók vagy pedagógiai munkát közvetlenül segítők populációja. A mintavétel módja: önkényes (kényelmi) mintavétel, online térben elérhető válaszadókkal. Így a mintavétel nem tekinthető az alapsokaság tekintetében reprezentatívnak. A (vizsgálatba bevont) mintasokaság fix létszámú (169 fő).

A mért adatok önmagukért beszélnek, legtöbbször igazolták a megelőző várakozásokat, de akadtak meglepetések is. A kiindulópontot és egyben motivációt mindkét esetben azok az országos adatok jelentették, melyek a köznevelésben részt vevő gyerekek, tanulók, hallgatók számát és megoszlását mutatják.

	2012–2013		2019–2020	
	összes nappali tagozatos, iskola-rendszerű képzésben részt vevő (ezer fő)	ebből SNI-s (ezer fő)	összes nappali tagozatos, iskola-rendszerű képzésben részt vevő (ezer fő)	ebből SNI-s (ezer fő)
óvoda	340	7 (2%)	331	10 (3%)
ált. isk.	743	52 (7%)	720	57 (7,8%)
szakiskola, spec. szakiskola	127	16 (13%)	7	7 (100%)
szakközépiskola			66	8 (12%)
gimnázium	190	2 (1%)	189	3 (2%)
szakgimnázium	224	4 (2%)	149	6 (4%)
fejlesztő oktatás		-	-	2
összesen	1624	81	1462	93
+ felsőoktatás	338	nincs adat	285	nincs adat
+ felnőttoktatás	88	nincs adat	88	nincs adat
köznevelés összesen	2050		1835	
SNI-s tanulók aránya az összes, nappali rendszerű tanulói létszámban		4,9 %		6,36 %

1. táblázat: A közoktatásban részt vevő tanulók száma és megoszlása⁴

⁴ https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsi002a.html (2021. 06. 22.)

<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1920/index.html> (2021. 06. 22.)

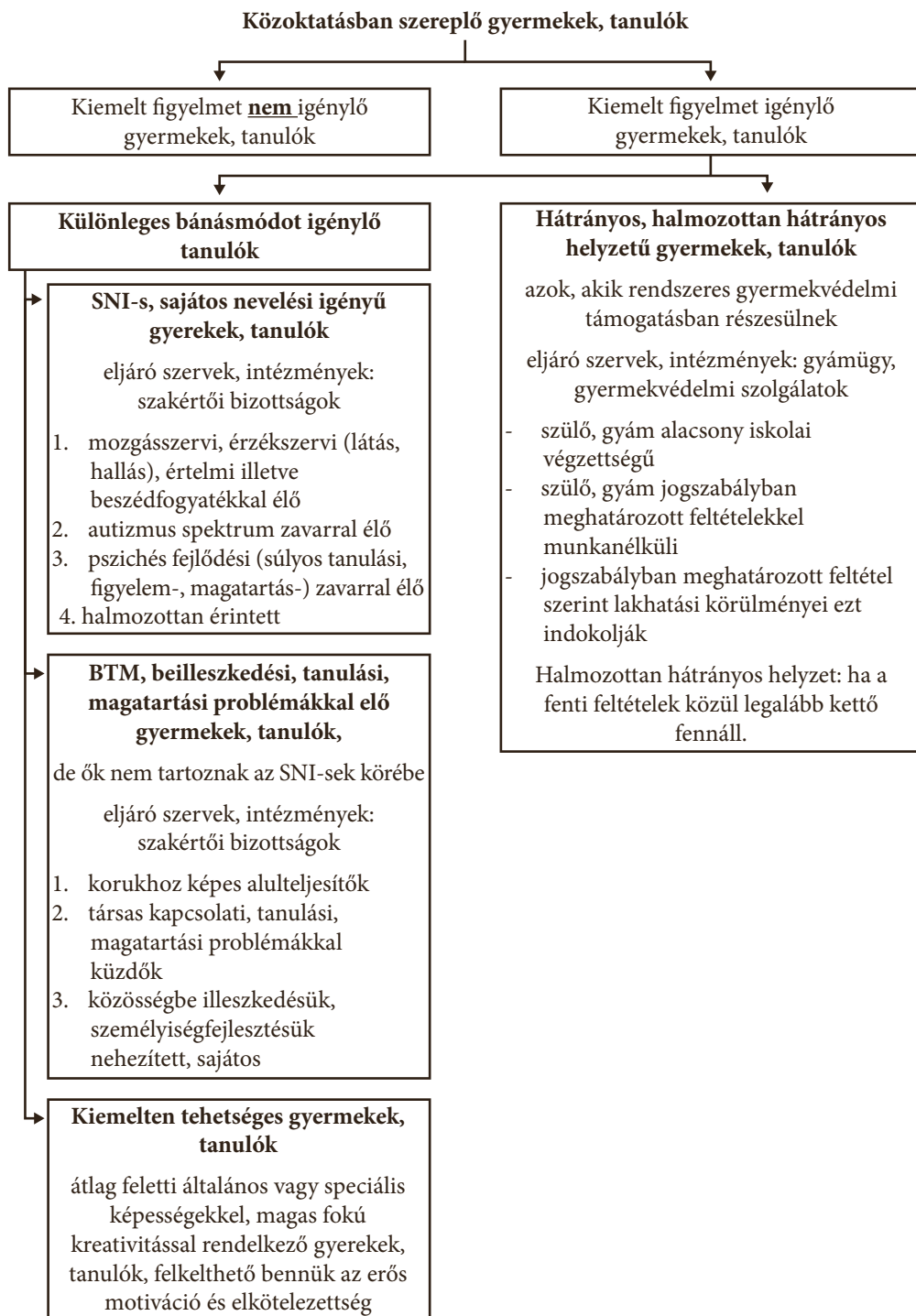
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/okt1213.pdf> (Letöltve: 2021. június 22.)

<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1920.pdf> (Letöltve: 2021. június 22.)

Az összehasonlító táblázat önmagában is szolgál tanulságokkal. Az eltelt hét tanévben csökkent (szinte minden csoportban) a köznevelésben részt vevő tanulók száma (igaz, más-más arányban), de emellett a szakértői véleménnyel rendelkező, tehát nyilvántartott sajátos nevelési igényű tanulók száma emelkedett, ennek megfelelően az SNI-s tanulók teljes sokaságra vetített aránya is növekedett. Nehezíti az összemérést az a tény, hogy a két mérés közötti időszakban a szakképzés átstrukturálódott, ezt a változtatást a táblázat szerkesztője igyekezett figyelembe venni. Az összehasonlítás során az iskolarendszerű, nappali tagozatos tanulók szerepelnek az arányok kiszámításánál, de a táblázat alsó részében – a tájékozódást segítő – megtalálhatóak a felsőoktatás és a felnőttképzés adatai is.

Utóbbi csoportoknál az SNI mint hallgatói paraméter már nem jelenik meg, hiszen ezekben az oktatási kategóriákban az edukáció az elsődleges, a nevelés – deklaráltan és közvetlenül – nem releváns szempont. Amennyiben a fogyatékoság ténye akadály vagy nehezítője a tudás elsajátításának, ezekben a tanulói csoportokban (legtöbb esetben) a problémák megoldása egyénre szabottan történik, a tanuló/hallgató, a csoport/évfolyam és az oktatók hármasságában. Nagy a szerepe tehát az odafigyelésnek, az empátiának, az emberiségnek. Tanulói karrierkövetések és visszamérések szerint az akadálymentesítés terén még van mit tenni, de az emberi tényezők okán legtöbbször születik eredményes, vállalható kompromisszum vagy akár teljességében sikeres megoldás.

A sajátos nevelési igény tehát egyre markánsabban jelentkezik a köznevelésben, holott ez csak egy részterülete a „nem átlagos” gyermekekkel kapcsolatos problémáknak, sok esetben maguk a gyakorló pedagógusok sem látnak tisztán a fogalmak, de még inkább a lehetséges megoldások vagy a jogszabályok útvesztőiben. Az alábbi táblázat összefoglalja, rendszerezi azokat a meghatározásokat, melyeket a köznevelésben jelenleg alkalmaznak.

1. ábra: A köznevelésben használt aktuális fogalmak.

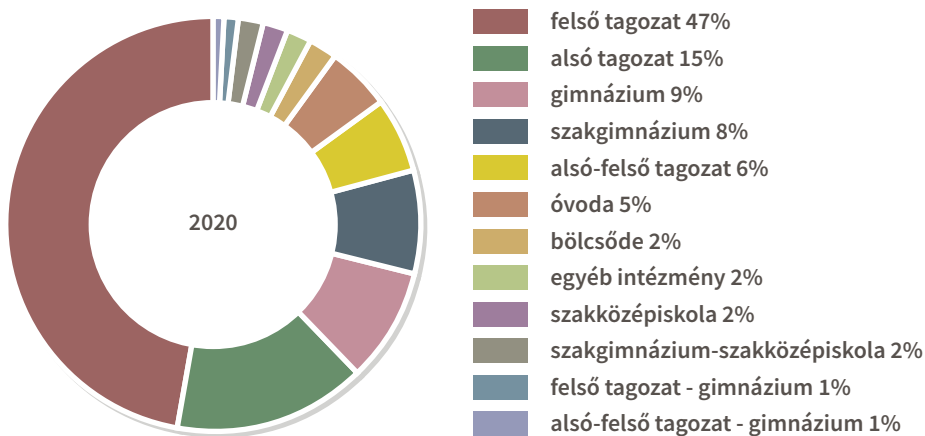
A fogalmak rendszerezését követően tekintsünk át néhány fontos, átfogó jellegű információt a két mérésről. A bázismérés 7 éve készült Szentkirályi Andrea szakdolgozatának részeként. Az újramérést 2020 novemberében végeztem, majd összehasonlítottam a mért adatokat. Az első esetben papíralapú kérdőíveket küldtek szét, a mérésben óvodapedagógusok és szakközépiskolában oktató (közismereti és szakmai) tanárok vettek részt, mintegy ötvenen. Az ismételt mérés online kérdőív segítségével történt, nagyobb és jóval inkább heterogén sokaság közreműködésével, ezt követően a több mint százötven értékelhető válasz feldolgozásával.

A statisztikai szempontok figyelembevételével az alapsokaság a magyar köznevelésben pedagógus munkakörben dolgozók vagy pedagógiai munkát közvetlenül segítők populációja. A mintavétel módja önkényes (kényelmi) mintavétel, online térben elérhető válaszadókkal. Így a mintavétel nem tekinthető az alapsokaság tekintetében reprezentatívnak. A (vizsgálatba bevont) mintasokaság fix létszámú (169 fő).

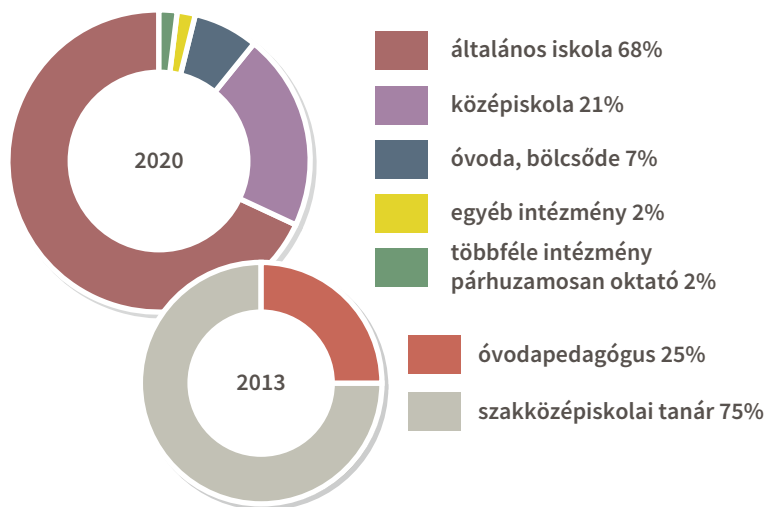
A kérdőívek hasonlóak voltak, a második esetben a kérdések köre minimálisan bővült. Az adatok ábrázolása hasonló grafikai megoldások segítségével történt. Az új mérés adatait konzekvensen a nagyobb, a 2013-as adatokat a kisebb grafikonok mutatják. A könnyebb átláthatóság kedvéért a régi és az új grafikon mellett az adatok táblázatos formában is fel vannak tüntetve.

A kérdések többsége eldöntendő, illetve feleletválasztós típusú volt néhány nyitott kérdés mellett. Minden mérési etap sorszámmal van jelölve, a grafikus ábrázolásokat szóbeli elemzés, illetve a számok mögött sejthető okok, összefüggések, konklúziók, háttérinformációk megfogalmazása követi. Az 1–6. kérdéskör a válaszadók demográfiai jellemzőit, tulajdonságait vizsgálja, a 7–16. kérdéskör foglalkozik a megkérdezettek SNI-s gyermekekkel kapcsolatos konkrét információival, tapasztalataival, ezt követi a 17. kérdéskör, az esszéjellegű kérdésre adott válaszok, vélemények, gondolatok, impressziók, javaslatok összefoglalása.

Pedagógusok
intézmények szerinti megoszlása I.

Pedagógusok
intézmények szerinti megoszlása II.

vizsgált adat	2013	2020			trend
egyéb intézmény	-	2%			nem releváns
bölcsőde	-	2%			
óvoda	25%	5%			
alsó tagozat	-	15%	6%		
felső tagozat	-	47%		1%	
gimnázium	-	9%			
szakközépiskola	75%	2%		2%	
szakgimnázium		8%			
párhuzamosan több intézményben oktató	-	2%			

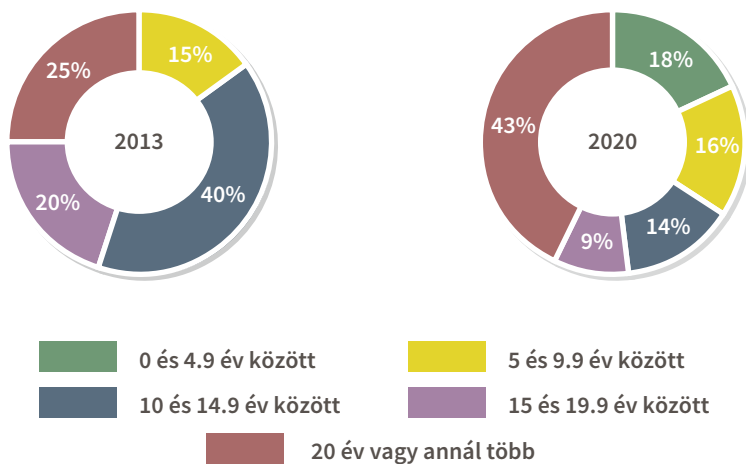
1. diagram és 2. táblázat: A mérésben részt vevő pedagógusok, pedagógiai munkát közvetlenül segítők megoszlása annak függvényében, hogy milyen tanintézményben dolgoztak a mérés időpontjában.

Az első mérésben óvodapedagógusok (25%) és szakközépiskolai (közismereti és szakmai) tanárok (75%) vettek részt. A 2020-as mérésnél az óvodai és bölcsődei arány és a szakképzésben részt vevők aránya is radikálisan csökkent (előbbi összességében 7 százalékra, a szakképzés 12 százalékra), és a sokaságban új csoportként megjelenő általános iskola, gimnázium és egyéb intézménytípusok adták a többséget (81%), jelentős általános iskolai túlsúlyt mutatva.

A második mérés esetében a válaszadók sokkal szélesebb körből kerültek ki, lefedve szinte a teljes közoktatást. A „Pedagógusok intézmények szerinti megoszlása I.” című diagram részletesen tünteti fel a tanintézményeket, azon belül alábontva az alsó és felső tagozatot, a középiskolák típusait. Mivel a kérdőív több intézménytípus jelölését engedte, így fel lehetett tüntetni, ha valaki többféle intézményben, párhuzamosan vesz részt az oktatásban. A diagramban nem szerepel ez a kategória. Aki többféle intézményben oktat, minden intézménytípus összegzésében szerepel, az összefoglaló táblázatban viszont a 100 százalékon kívül (sátirozott rubrikában) lett feltüntetve. Az *egyéb kategória* pedagógiai szakszolgálatot, gyógypedagógiai intézményt, magántanári státuszt takar, örömteli, hogy az ilyen munkakörökben dolgozó kollegák is megjelentek a válaszadók között – új szempontokat, más jellegű, árnyaltabb véleményeket reprezentálva.

A trendvizsgálat ebben az esetben nem értelmezhető, érdemes megjegyezni, hogy nemcsak a megkérdezettek számában történt növekedés, de a kutatásba ilyen módon bevont intézményi háttér színesebb, ezáltal a vizsgálat adatai – feltételezhetően – jobban közelítik a teljes közoktatási vertikum jellemzőit.

Pedagógiai területen eltöltött gyakorlati idő

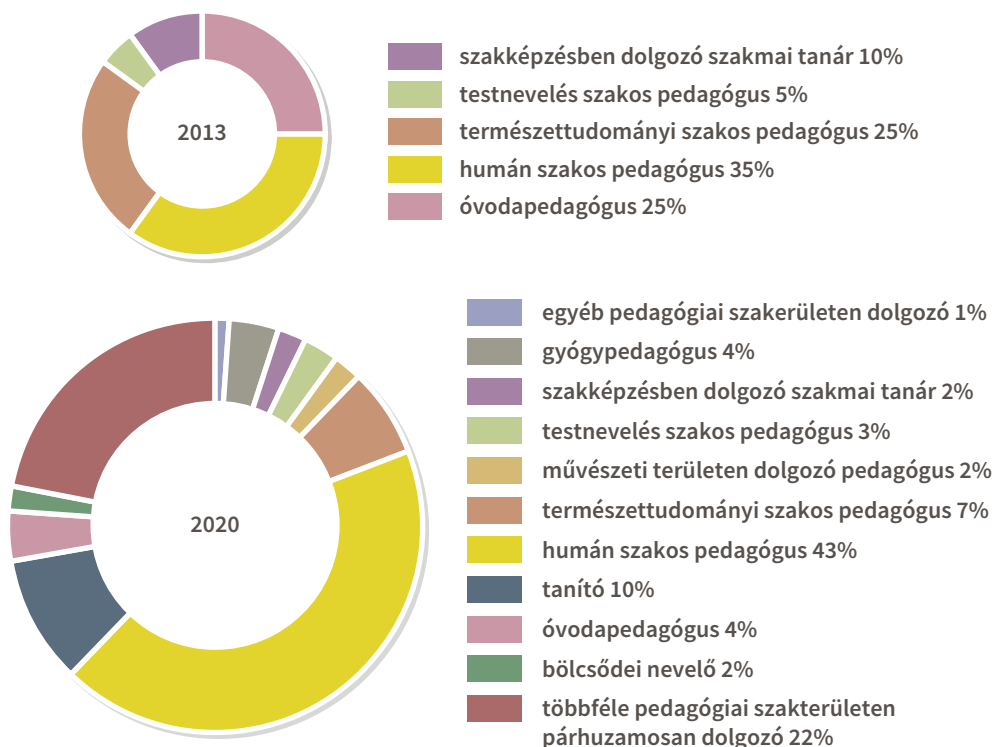

vizsgált adat: pedagógiai szakterületen eltöltött idő	2013	2020	trend
0-4,9 év	-	18%	növekvő
5-9,9 év	15%	16%	növekvő (nem releváns)
10-14,9 év	40%	14%	csökkenő
15-19,9 év	20%	9%	csökkenő
20 évtől	25%	43%	növekvő

2. diagram és 3. táblázat: A mérésben részt vevő pedagógusok, pedagógiai munkát közvetlenül segítők megoszlása annak függvényében, hogy mennyi időt töltöttek pedagógiai területen.

Az első mérés esetében a középkorosztály képviseltette magát a legnagyobb arányban, és kezdő pedagógusok nem is szerepeltek a kutatásban, a második mérésnél jelentős mértékben találunk kezdőket – ez a tény annak vizsgálata során válik izgalmassá, hogy a képzésük során vajon nagyobb-e az SNI-s stúdiumok aránya, más-e a szemléletük, mint az idősebbeknél – ezekre a feltevésekre az adott vizsgálatok tárgyalásánál érdemes kitérni. A második mérésnél a tapasztalt, régóta a pályán dolgozó, nagy gyakorlattal rendelkező pedagógusok kerültek többségbe – mint ahogyan a magyar pedagógustársadalomra is jellemző a növekvő átlagéletkor, persze érdemes lenne ezt a feltevést szakterületenként külön-külön megvizsgálni (óvodapedagógusok, természettudományos és humán tantárgyi tanárok, szakmai tanárok stb.).

Pedagógusok oktatott szakterület szerinti megoszlása

vizsgált adatok	2013	2020	trend
bölcsődei nevelő	-	2%	nem releváns
óvodapedagógus	25%	4%	
tanító	-	10%	
humán szakos pedagógus	35%	43%	

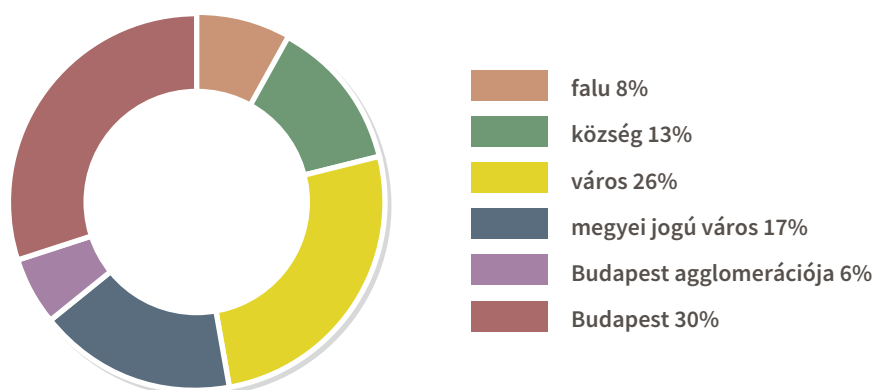

vizsgált adatok	2013	2020	trend
természettudományi szakos pedagógus	25%	7%	nem releváns
művészeti területen dolgozó pedagógus	-	2%	
testnevelés szakos pedagógus	5%	3%	
szakképzésben dolgozó szakmai tanár	10%	2%	
gyógypedagógus	-	4%	
egyéb pedagógiai területen dolgozó	-	1%	
többféle pedagógiai szakterületen párhuzamosan dolgozó	-	22%	

3. diagram és 4. táblázat: A mérésben részt vevő pedagógusok, pedagógiai munkát közvetlenül segítők megoszlása annak függvényében, hogy milyen szakterületen folytatnak pedagógiai tevékenységet.

A diagramok és a táblázatok alapján megállapítható, hogy a pedagógiai szakterületek sokkal szélesebb spektrumát fedi le a második mérés, bár ebben az esetben is (úgy, mint az előző esetben) tapintható a humán szakos kollegák túlsúlya – vélhetően ők voltak könnyebben elérhetőek (a szerző is magyar nyelv és irodalom és történelem szakos), és a tapasztalatok alapján a válaszadási készség is ebben a körben intenzívebb. Új kategóriát jelentettek a bölcsődei szakdolgozók, az általános iskolai tanítók, a művészeti és a gyógypedagógusok, valamint a több szakterületen párhuzamosan dolgozók. Az új belépők miatt – értelemszerűen – jelentősen csökkent a szakképzésben dolgozók és az óvodapedagógusok aránya.

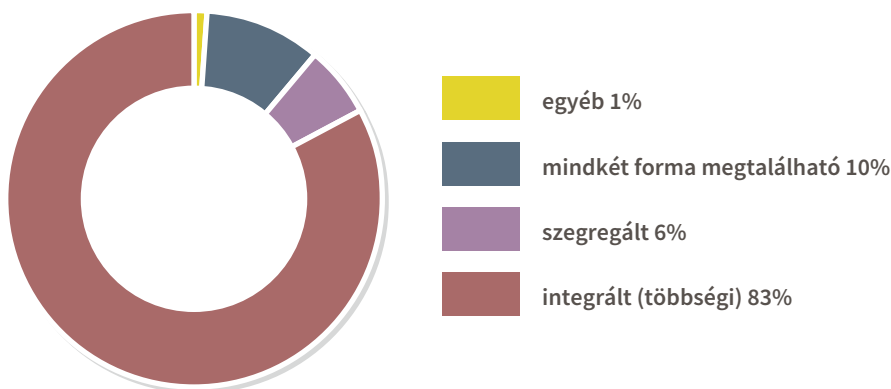
Pedagógusok munkahelyének területi megoszlása

4. diagram: A mérésben részt vevő pedagógusok, pedagógiai munkát közvetlenül segítők megoszlása annak függvényében, hogy munkahelyük hol található.

A válaszadó pedagógusok munkahely szerinti megoszlása szerint Budapesten, illetve nagyvárosokban, városokban élnek a legtöbben. Örömteli, hogy az online technika segítségével a kisebb települések pedagógusai is be tudtak kapcsolódni a válaszadásba. A 2013-as mérésnél ilyen kérdés nem volt, így összehasonlító grafikon sem készült.

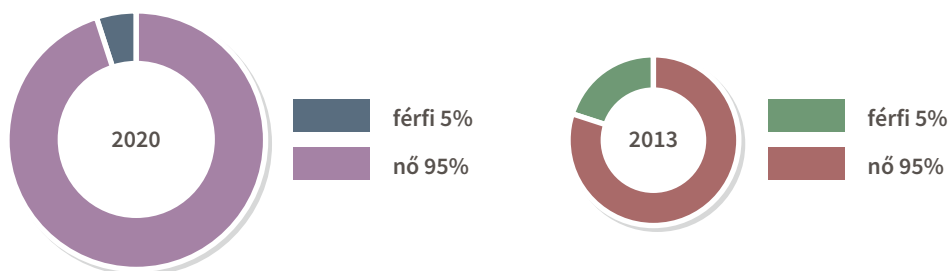
Oktatás formájának megoszlása az intézményekben

5. diagram: A mérésben részt vevő pedagógusok, pedagógiai munkát közvetlenül segítők megoszlása annak függvényében, hogy munkahelyükön milyen az oktatás formája.

A 2013-as mérésben csak olyan kolléga szerepelt, aki integrált intézményben végezte pedagógiai tevékenységét, tehát ezen a területen is színesebb lett a második mérés esetében a paletta, az egyéb kategóriába a pedagógiai szakszolgálat tartozik, illetve a művészeti oktatás bizonyos formái (állami zeneiskola).

Pedagógusok nemek szerinti megoszlása

vizsgált adatok	2013	2020	trend
nő	80%	95%	növekvő
férfi	20%	5%	csökkenő

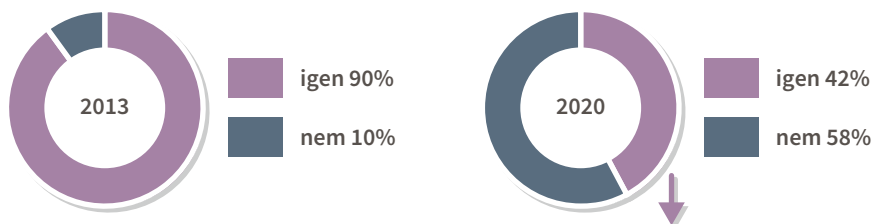
6. diagram és 5. táblázat: A mérésben részt vevő pedagógusok, pedagógiai munkát közvetlenül segítők nemek szerinti megoszlása.

A nemek szerinti megoszlás a közoktatásban dolgozó pedagógusok esetében mindig is érzékeny kérdés volt. Magyarországon a 2013-as statisztikai adatok szerint a pedagógus-összlétszám 151 200 volt, ebből 124 400 volt a nő (82%), a 2020-as gyorsjelentés szerint körülbelül 149 800 pedagógus dolgozott, közülük 124 100 hölgy (83%), tehát növekedett az arány, de a mérték alapján nem releváns a növekedés.⁵ Érdekes viszont, hogy az oktatási intézmények vezetői között 23% a férfiak aránya, tehát a kisszámú férfi pedagógusból nagyobb eséllyel lesz vezető.

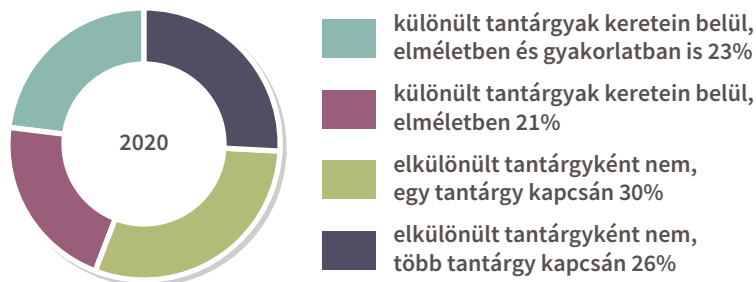
Mielőtt rátérnék az SNI-vel kapcsolatos tanulmányokkal, továbbképzésekkel, tanulókkal kapcsolatos adatokra, a válaszadók demográfiai jellemzőinek aprólékosabb megközelítésével kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a mérésbe bevont pedagógusok nemek szerinti megoszlása, kora, oktatott szaktárgyai, munkahelye vonatkozásában nem mutatkozott semmilyen szignifikáns összefüggés (pl.: a vidéki pedagógusok között több a férfi, vagy az általános iskolában dolgozók között több a humán szakos stb.), tehát a kombinatív csoportosításnak itt nincs relevanciája.

Az SNI-vel kapcsolatos megkérdezéseknél, ahol szembevetendő összefüggéseket lehet kimutatni, ezt a háttérinformációt ki fogjuk emelni, ha van vélhető indok, ezt is jelezzük. Megjegyzendő, hogy a 2013-as mérések során ilyen másodlagos adatok generálta vizsgálat nem történt. Ennek oka lehetett az aránylag kis számú sokaság. A 2020-as mérések esetében már fellelhető, hogy bizonyos paraméterek mentén mutatkozik ilyen jellegű kapcsolat a mért sokaság egyedei között.

Pedagógusok megoszlása aszerint, hogy a diploma megszerzése során volt-e az SNI-s tanulókkal való foglalkozással kapcsolatos stúdium

Az igennel válaszoló pedagógusok megoszlása

⁵ <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1920.pdf> (2021. 06. 22.)

https://2010-2014.kormany.hu/download/5/9f/11000/Gyorsjelentés_köznevelési_statiztika_2013.pdf#!DocumentBrowse (2021. 06. 22.)

vizsgált adatok	2013	2020	trend
diploma megszerzése során nem volt az SNI-s tanulókkal való foglalkozással kapcsolatos stúdium	10%	58%	növekvő
diploma megszerzése során volt az SNI-s tanulókkal való foglalkozással kapcsolatos stúdium	90%	42%	csökkenő
igennel válaszoló pedagógusok további megoszlása			
elkülönült tantárgyként nem, több tantárgy kapcsán	nincs adat	26%	-
elkülönült tantárgyként nem, egy tantárgy kapcsán	nincs adat	30%	-
különült tantárgyak keretein belül, elméletben	10%	21%	növekvő
különült tantárgyak keretein belül, elméletben és gyakorlatban is	nincs adat	23%	-

7. diagram és 6. táblázat: A mérésben részt vevő pedagógusok megoszlása annak függvényében, hogy pedagógus diplomájuk megszerzése során részt vettek-e SNI-s tanulókkal kapcsolatos stúdiumokon.

A 2013-as mérés adatainak elemzése során az alábbi megállapítást fogalmazta meg a szerző: „[...] A válaszadók 10 százaléka a diplomaszerezés során – tanulmányaiban – semmilyen formában nem találkozott az SNI-s tanulókkal kapcsolatos specifikus tudnivalókkal, örömteli viszont, hogy 90 százalék erre a kérdésre igennel válaszolt. Arra – az előző kérdés folytatásaként feltett – kérdésre, hogy a tanulmányok jellege milyen volt (tananyagtartalom, elkülönült tantárgy(ak), elmélet vagy gyakorlat) 10% jelölte a külön elméleti tárgyat, a többiek nem adtak értékelhető választ. Ez a jelenség mindenképpen elgondolkodtató, arra enged következtetni, hogy a tantárgyak és tananyagtartalmak kialakításában a pedagógusképző intézmények számára ez a terület talán nem kellőképpen kidolgozott és főleg nem egységes [...]”⁶

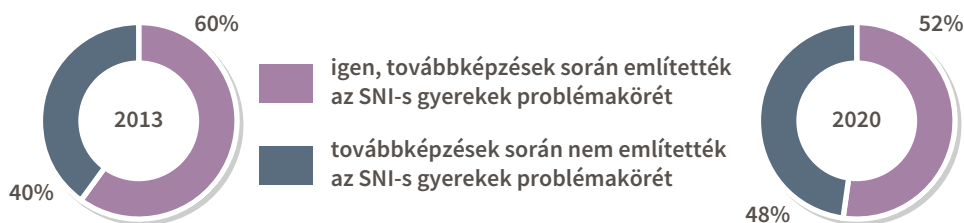
Meglepő volt a két mérés adatainak összehasonlítása során, hogy a mért sokaságban 10%-ról 58%-ra nőtt azok aránya, akik a tanári képzésük során nem találkoztak az SNI fogalmával, az érintett gyermekek oktatásának módszerével. Magyarázat lehet erre a jelenségre, hogy a válaszadó pedagógusok átlagéletkora magasabb, tehát régebben szerezték pedagógus diplomájukat. Az igennel válaszolók körében, akik tehát pedagógusképzésük során részt vettek ilyen jellegű stúdiumokon, közel hasonló arányt mutat, hogy egy vagy több kurzuson, elméleti vagy gyakorlati jellegű volt a tudásátadás. Az a megállapítás viszont nem veszített aktualitásából, hogy a pedagógusképző intézmények ilyen irányú, jellegű edukációja továbbra is tarka, nem mutat egységes képet, talán nem erős az *esetleges* jelző sem.

Ha az elsődleges adatok mögé tekintünk, meglepő tényeket találunk. A „NEM”-mel válaszoló kollégák között meglepően sok a humán szakterületet képviselő, közöttük

⁶Szentkirályi 2013: 7.

az igennel válaszolók is inkább az idősebb, 20 évnél régebb óta tanítók közül kerülnek ki (!). Döbbenetes, hogy a tanítók közül is többségben vannak azok a válaszadók, akik alapidiplomájuk megszerzése során nem találkoztak az SNI-s gyermekekkel kapcsolatos tananyagtartalmakkal. A szakképzésben dolgozó kollégák között szinte nem is volt olyan, aki IGEN-nel felelt volna. A zenetanárok esetében is furcsa a nemleges válasz, hiszen a zeneterápia fontosságát sok szakember vallja és gyakorolja is (gondoljunk a hangtálerápiára, melynek jótékony hatása sok esetben megtapasztalt tény). Érdekes továbbá, hogy még gyógypedagógus is adott nemleges választ.

Pedagógusok megoszlása aszerint, hogy a diploma megszerzése során volt-e az SNI-s tanulókkal való foglalkozással kapcsolatos stúdium

Igennel válaszoló pedagógusok további megoszlása

vizsgált adatok	2013	2020	trend
továbbképzések során nem említették az SNI-s gyerekek problémakörét	40%	48%	növekvő
igen, továbbképzések során említették az SNI-s gyerekek problémakörét	60%	52%	csökkenő
igennel válaszoló pedagógusok további megoszlása			
érintőlegesen	58%	26%	csökkenő
lényegi részként	-	30%	növekvő
továbbképzés tárgya volt	42%	44%	növekvő

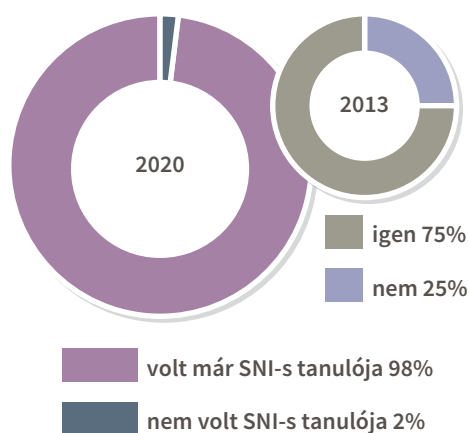
8. diagram és 7. táblázat: A mérésben részt vevő pedagógusok, pedagógiai munkát közvetlenül segítők megoszlása annak függvényében, hogy pedagógiai továbbképzéseik során érintették-e az SNI-s tanulókkal kapcsolatos problémaköröket.

A pedagógusképzés SNI-vel kapcsolatos esetleges hiányosságait pótolhatják, illetve kiegészíthetik a kötelező és választott továbbképzések. A képzések tartalmának megválasztásában nagy a szerepe és felelőssége a tanintézmények vezetőinek. Vitán felül áll az a megállapítás, hogy a kiemelt figyelmet igénylő, ezen belül a sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók növekvő aránya indokolja, hogy a pedagógus-továbbképzések témái közül nem hiányozhatnak azok a stúdiumok, melyek naprakész információkkal segítik a pedagógusokat a kapcsolódó problémák, jelenségek felismerésében, az alkalmazható módszerek kiválasztásában és eredményes végrehajtásában, a segítő háttér, a jogi korlátok és lehetőségek ismeretében.

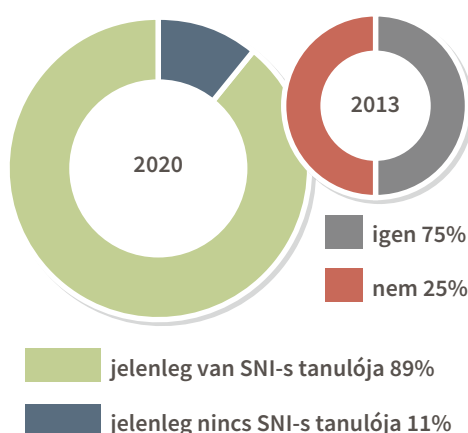
Fentiek szem előtt tartásával meglepő, hogy a válaszok tükrében csökkent a továbbképzések során azon pedagógusok aránya, akik találkoztak a kurzusokon az SNI-vel kapcsolatos problémák tárgyalásával, az viszont öröndetes, hogy akik részt vehettek ilyen képzéseken, ott az SNI témája növekvő súllyal esett latba, lényegi részét képezve, illetve tárgyát adva az előadásoknak, tréningeknek.

Meglepő volt annak felismerése, hogy a továbbképzések során a testnevelés és a művészeti szakterületen oktató kollégák szinte minden esetben találkoztak a kiemelt figyelmet érdemlő és kifejezetten az SNI-s gyermekek problémáival, azok kezelésével, míg a bölcsődei, óvodai és a tanítói munkakörökben dolgozók esetében alig érkezett igenlő válasz. Furcsa ez a tény azért is, mert a sérült gyermekek esetében a mielőbbi felismerés és a korai fejlesztés jelentősége vitathatatlan, a csecsemő-, illetve kisgyermekkorban diagnosztizált rendellenességek esetében a megkezdett terápiák hatékonysága messze felülmúlja a későbbi kezeléseket – sok esetben akár egy-egy korrekációs műtét vagy más drasztikus beavatkozás is elkerülhető. Igaz lehet ez a látás-, a hallás-, a mozgásproblémákra, de az esetleges pszichés, értelmi vagy autisztikus gondok bizonyos eseteire is. A természettudományi területeken oktató és a szakképzésben dolgozó kollégák esetében is magasabb volt a nemleges válasz, mint a pozitív visszajelzés.

Pedagógusok megoszlása SNI-s tanulók tekintetében I.

Pedagógusok megoszlása SNI-s tanulók tekintetében II.

vizsgált adatok	2013	2020	trend
nem volt SNI-s tanulója	25%	2%	csökkenő
volt SNI-s tanulója	75%	98%	növekvő
nincs jelenleg SNI-s tanulója	50%	11%	csökkenő
van jelenleg SNI-s tanulója	50%	89%	növekvő

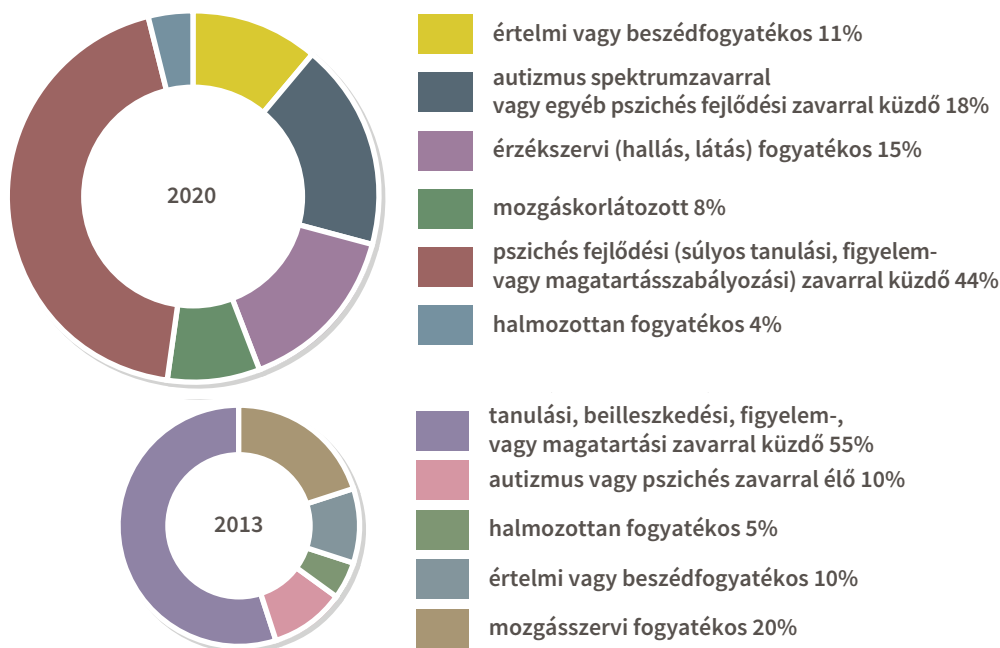
9. diagram és 8. táblázat: A mérésben részt vevő pedagógusok, pedagógiai munkát közvetlenül segítők megoszlása annak függvényében, hogy volt-e, illetve jelenleg van-e SNI-s gyermeke, tanulója.

A mérések egyik legsúlyosabb kérdésköre: megtehetik-e ma a pedagógusok, az oktatás vezetői vagy a köznevelés irányítói, hogy nem foglalkoznak az SNI problémájával? Természetesen nem, hiszen törvényi kötelezettségük az SNI- és BTMN-tanulók, gyermekek ellátása. A kérdés inkább az, hogy ez valódi problémakezelés-e. A válasz nyomatékossíthatja az a tény, hogy az eltelt 7 év alatt 15%-ról 2%-ra csökkent azon pedagógusok aránya, akiknek nem volt még SNI-s gyereke, tanulója. Továbbá: amíg 7 évvel ezelőtt a megkérdezettek fele vallotta, hogy a kutatás idején rendelkezik ilyen érintettségi gyermekkel, a mostani kutatásnál csak minden tizedik válaszadó jelezte, hogy jelenleg éppen nincs SNI-s gyermeke. Ez a nagymérvű növekedés a pedagógusok érintettsége tekintetében mindenképpen figyelmet igényel.

A 2020-as kérdőív tartalmazott egy olyan dichotóm kérdést is, hogy ha „van/volt” vagy „nincs/nem” volt SNI-s gyermeke, tanulója, ez a saját választásának eredménye-e. Erre a kérdésre (várhatóan) minden esetben „NEM” volt a válasz (egy kivétellel: az a pedagógus, aki magántanári tevékenységet is folytat, ő válaszolt „IGEN”-nel), tehát az SNI-s gyermekekkel való foglalkozás kényszerrel jelent, ugyanakkor a szükséges feltételek hiányosak. Ez azt jelenti, hogy a pedagógusnak nincs beleszólása abba, hogy SNI-s gyermeket tanítson vagy sem. Nem dönthet, nem mondhatja saját végzettsége, tapasztalatai alapján, hogy nem vállalja egy SNI-s diák oktatását. Amellett, hogy kényszerhelyzet alakul ki, a leggyakrabban megnevezett probléma: a szükséges feltételek hiányossága.

Az előzőekben vázolt helyzet megerősíti azt a szükségszerűséget, hogy a kiemelt figyelmet igénylő gyermekekkel kapcsolatos problémákat nem lehet mellőzni, sem a köznevelés irányelveinek, jogi kereteinek deklarálásánál, sem a taneszközök megtervezésénél, a tananyagtartalmak kialakításánál, a követelmények megfogalmazásánál és az állami vizsgák szervezésénél.

Fogyatékoság típusainak megoszlása a pedagógusok által oktatott SNI-s gyerekek körében

vizsgált szempont	2013	2020	trend
értelmi vagy beszéd fogyatékos	10%	11%	növekvő, nem releváns
autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral küzdő	10%	18%	növekvő
érzékszervi (hallás, látás) fogyatékos	nincs adat	15%	-
mozgáskorlátozott	20%	8%	csökkenő
pszichés fejlődési (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral küzdő)	55%	44%	csökkenő
halmozottan fogyatékos	5%	4%	csökkenő

10. diagram és 9. táblázat: Fogyatékoságtípusok megoszlása a megkérdezett pedagógusok által oktatott gyerekek, tanulók körében.

Hasznos információkkal szolgált a mérésben részt vevő pedagógusok által oktatott SNI-s tanulók fogyatékoságtípusainak megoszlása, illetve a típusok trendjei, az értelmi és beszéd fogyatékoság aránya nem változott számottevően. Az értelmi fogyatékos gyermekek alacsony létszámát valószínűleg az indokolja, hogy az ilyen jellegű fogyatékosággal rendelkező gyermekek oktatása – főleg, ha annak mértéke súlyosabb

– általában szegregált, erre a fogyatékoságtípusra specializálódott intézményben történik. A beszéd fogyatékoság enyhébb eseteivel gyakran találkozhatunk a többségi oktatásban, gondolhatunk a dadogásra, hadarásra és egyéb beszédhibákra, ezek logopédus bevonásával javíthatók vagy akár teljesen tünetmentessé tehetőek az érintett gyermekeknél. A súlyosabb beszéd fogyatékoság sok esetben más idegrendszeri gond kísérőjelensége lehet (legtöbbször értelmi problémákkal párosulva), ilyen a teljes vagy részleges némaság (mutizmus), amikor nem beszédszervi, hanem pszichés eredet áll a háttérben, ilyen esetekben nem elsősorban logopédiai megsegítés szükséges.

Az autizmus spektrum zavar egyre gyakoribb fogyatékoságtípus, mutatja is a növekvő, majdnem duplájára emelkedett százalékos arány. A jelenség háttérben nemcsak a tényleges esetszám-növekedés áll, hanem az a tény is, hogy az autizmussal élő gyermekek állapotának felismerése és kezelése az utóbbi időben sokat fejlődött. Míg egy-két évtizede, különösen az autizmus enyhébb megnyilvánulásai esetében nehezen kezelhetőnek, különcnek titulálták az érintett gyermeket, ma már jóval árnyaltabb a diagnosztizálás és a gondozás is. Ezek az érintett gyermekek sokszor eredményesen tanulhatnak és fejlődhetnek integrált közegben, de nagyon fontos lenne, hogy az őket oktató-nevelő pedagógusok birtokában legyenek azoknak a praktikumoknak, illetve segítő háttérnek, melyekkel az autizmussal élő gyermekek integrálhatóak és fejleszthetőek.

Az előző mérésben nem szerepeltek látás- és hallásfogyatékkal élő gyermekek, a második mérésnél a teljes SNI-s sokaság 15%-át adták. Fontos megjegyezni, hogy a vak és gyengénlátó gyermekeknek elsőként hoztak létre Magyarországon szegregált, speciális iskolát és bentlakásos intézményeket, melyek a mai napig működnek. A hallássérülteknek is létezik óvoda és iskola, de talán az enyhe hallásfogyatéka az az állapot, mellyel leginkább zökkenőmentes lehet az integráltan való oktatás és nevelés.

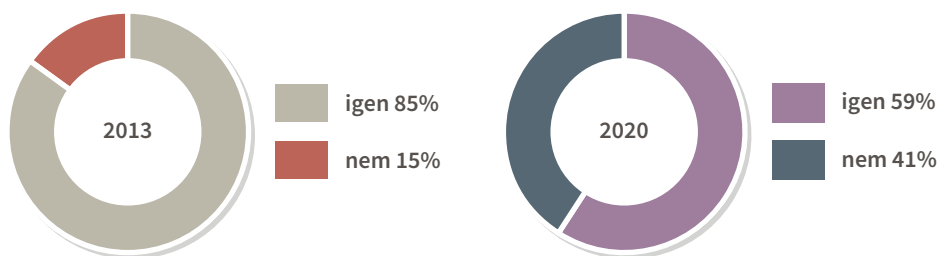
A mozgássérültség aránya jelentősen csökkent a felmérések során. A kisebb testi hibával élő gyermekek (járáshiba, enyhe csípő-, illetve gerincproblémák, ujjak hiánya vagy bénultsága stb.) szintén könnyebben integrálhatóak, sok esetben az őket oktató pedagógusnak elég a tapintatos odafigyelés, nem kell külön módszertant alkalmazni. A súlyosabb mozgássérültség esetében már komoly, körültekintő döntést igényel, hogy integrált vagy szegregált intézményben történjen a gyermek oktatása, nevelése. A súlyos mozgásfogyatéka az a sérültségtípus, mely leginkább eszközigenyes a fogyatékkal élők számára éppúgy, mint az oktatás körülményeinek optimális kialakítása esetében (keresszék, járókeret, botok, járó- és állítógépek, emelők és egyéb segéd- és segítő eszközök). Az integráció mellett szól, hogy ez a környezet az, amely inkább életre nevel, ugyanazt és (majdnem) ugyanúgy kell megtanulni és alkalmazni, mint az ép társaknak. Hátránya viszont a speciális bánásmódok, elsősorban a mozgásfejlesztés nehezítettsége és a befogadók viszonyulásának kockázata (csúfolás, kiközösítés, irigység a könnyítések esetén stb.). Sok esetben a befogadókra olyan terheket róhat az inklúzió, amely terhek viselése nem várható el az ép közösségtől (higiéniai problémák, asszisztenciális feladatok, sérült társ mozgatása, emelése stb.). Ép értelmű gyermekek esetében a nyitottság, az odafigyelés és az empátia mellett különösebb metodikai pluszfeladatot nem ró a sérültek tanítása a gyógypedagógiai végzettséggel nem rendelkező pedagógusokra.

A szegregált intézményben a speciális módszerek és eszközök rendelkezésre állása és alkalmazása eredményesebb, de a legjobb szándék és tevőleges életvitel-szervezés mellett vagy ellenére is egy zárt közösségben szocializálódnak a gyermekek és a fiatalok – annak előnyeivel, de tagadhatatlan hátrányaival is. Természetesen vannak és lesznek olyan súlyos esetek, amikor csak ez a *járható* út, nagyon ritka esetben pedig csak az otthoni tanulás a megoldás, elkötelezett, házhoz kijáró pedagógusok munkája révén.

A pszichés (tanulási, magatartási és egyéb) zavarok aránya csökkent a két mérés vonatkozásában, de feltételezhető, hogy az ilyen állapotra utaló tünetegyüttes sok esetben – főleg a gyógypedagógiai ismeretekkel nem rendelkezők esetében – nehezen választható el az autizmus spektrum zavar tüneteitől. Az ott tapasztalt növekedés tehát – feltehetően – összefüggésben lehet a kifejezetten pszichés és nem autisztikus eredetű problémával elő csoport létszámának csökkenésével. Ettől függetlenül a legtöbb gondot ez a csoport jelenti a pedagógusoknak, nemcsak az arányok tekintetében, de a mindennapok oktatói és nevelői tevékenységeiben is. Feltételezhető, hogy ennél a csoportnál a legnagyobb a jelentősége a pedagógusok SNI-vel kapcsolatos ismereteinek, hiszen az ilyen jellegű személyiségproblémák esetében nagyon ritka, hogy kiemelik az érintett gyermeket a többségi oktatásból. Így az edukáció, a nevelés és a fejlesztés az oktató többségi intézmény, a család, a szakértő háttér- és segítő intézményrendszer feladata. Azért is lényeges az ilyen sérültséggel élőkkel való szakszerű foglalkozás tudása és alkalmazása, mert egy olyan tanulócsoportban, ahol több, de akár csak egy ilyen gyermek van, sok esetben előfordul, hogy – minden jó szándék és szakmai tudás ellenére – a többi gyermek tanuláshoz való joga sérül. Magyarán: sok időt vesz igénybe az érintett gyermek(ek)kel való különös törődés egy tanóra vagy egyéb foglalkozás keretein belül, és nehéz vagy kivitelezhetetlen a differenciálás. Ez a „problémamentes” többség oktatásától vonja el az egyébként is mindig szűkre szabott időt (valamint energiát és türelmet).

A halmozottan fogyatékos gyermekek legalább két vagy több sérültségi kategória jegyeit is viselik, de a szakértői véleménynek, mely az SNI tényét rögzíti, mindig meg kell határozni az úgynevezett *vezető tünetet*, az érintett gyermek besorolása és ellátásának megtervezése, kialakítása ennek alapján történik. (Tünetegyüttesek lehetnek például: mozgás- és beszéd-, beszéd- és értelmi, mozgás- és értelmi fogyatékos, de az autizmus is gyakori kísérője lehet bármely más fogyatékoságnak – szinte minden variáció elfordulhat.)

Pedagógusok megoszlása aszerint, tudja-e, hogyan fejleszthetők az SNI-s gyerekek a szaktárgyi órákon

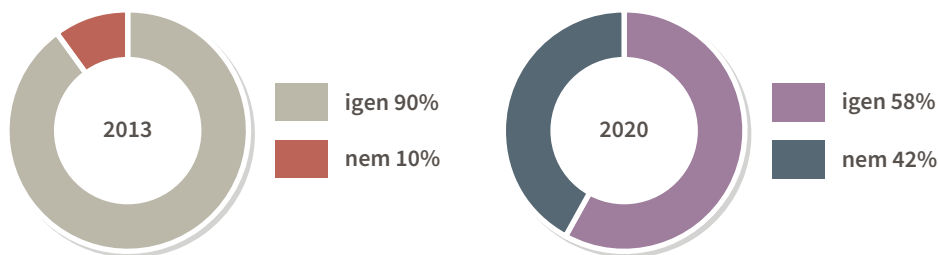
vizsgált adatok	2013	2020	trend
nem tudja, hogyan fejleszthetők az SNI-s tanulók szaktárgyi órákon	15%	41%	növekvő
tudja, hogyan fejleszthetők az SNI-s tanulók szaktárgyi órákon	85%	59%	csökkenő

11. diagram és 10. táblázat: A mérésben részt vevő pedagógusok megoszlása annak függvényében, tudja-e, hogyan fejleszthetők az SNI-s gyermekek szaktárgyi órákon.

Az előző kérdéskörnél leírtak alapján nehéz lenne körülhatárolni, milyen gyogyepedagógiai területek, stúdiumok lennének ideálisak a pedagógusok számára akár az alapképzések, akár a továbbképzések során. A leglényegesebb talán a tünetek felismerése, valamint a gyogyepedagógiai és orvosi segítő háttér feltérképezése lenne.

A mérések tanulsága szerint növekedett a válaszadó pedagógusok bizonytalansága. Míg az első mérésnél csak 15% vallotta, hogy nem tudja, mit kell tennie szakórán az érintett diákokkal, addig a második mérésnél ez az arány majdnem a háromszorosára nőtt – 15-ről 41 százalékra. Feltehetően ennek egyik oka lehet (ahogy már ez a megfigyelés az előzőekben is felmerült mint lehetséges indok), hogy bár a 2020-as mérés esetében több a tapasztalt pedagógus, ők nem foglalkoztak tanulmányaik során olyan arányban az SNI problémakörével. A 41% magas arány, érdemes lenne a továbbképzések tervezésénél ezt a tény figyelembe venni, noha a mérés nem volt reprezentatív.

Pedagógusok megoszlása aszerint, tudja-e, hogyan fejleszthetők az SNI-s gyerekek a szaktárgyi órákon kívül

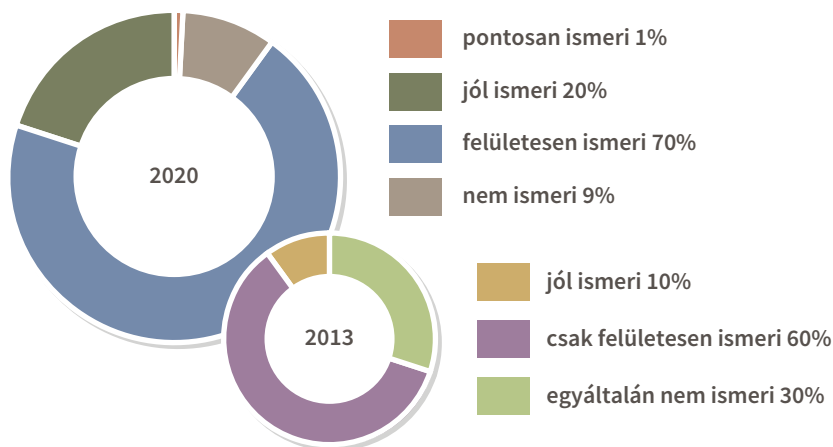

vizsgált adatok	2013	2020	trend
nem tudja, hogyan fejleszthetők az SNI-s tanulók szaktárgyi órákon kívül	10%	42%	növekvő
tudja, hogyan fejleszthetők az SNI-s tanulók szaktárgyi órákon kívül	90%	58%	csökkenő

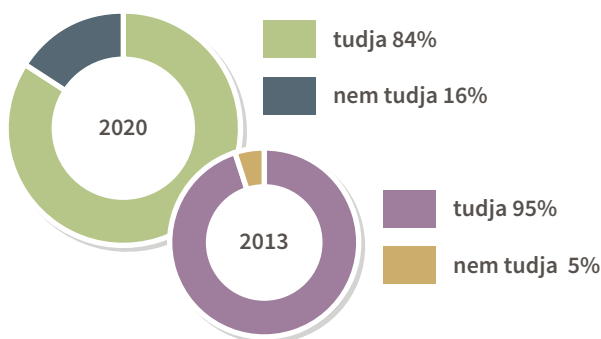
12. diagram és 11. táblázat: A mérésben részt vevő pedagógusok megoszlása annak függvényében, tudja-e, hogyan fejleszthetők az SNI-s gyermekek szaktárgyi órákon kívül.

A tanórán kívüli foglalkozások esetében talán nagyobb volt az első mérésben részt vevő válaszadók *kreativitása*, mert míg a szaktárgyi órákon 15, tanórán kívül 10%-ra esett vissza azok aránya, akik nem annyira járatosak a speciális SNI-s foglalkozások tekintetében. A második mérés esetében a tanórai és a tanórán kívüli foglalkozások aránya nem mutat releváns eltérést.

Pedagógusok megoszlása aszerint, mennyire ismerik az SNI-s tanulókkal kapcsolatos jogszabályokat

Pedagógusok megoszlása aszerint, mennyire ismerik az SNI-s tanulókkal kapcsolatos jogszabályokat

vizsgált adat	2013	2020	trend
nem ismeri az SNI-s gyerekekkel kapcsolatos jogszabályokat	30%	9%	csökkenő
felületesen ismeri az SNI-s gyerekekkel kapcsolatos jogszabályokat	60%	70%	növekvő
jól ismeri az SNI-s gyerekekkel kapcsolatos jogszabályokat	10%	20%	növekvő

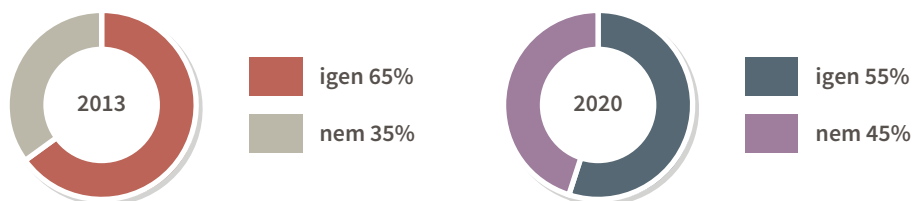
vizsgált adat	2013	2020	trend
pontosan ismeri az SNI-s gyerekekkel kapcsolatos jogszabályokat	-	1%	növekvő (nem releváns)
nem tudja, kihez forduljon segítségért az SNI-s gyerekekkel kapcsolatban	5%	16%	növekvő
tudja, kihez forduljon segítségért az SNI-s gyerekekkel kapcsolatban	95%	84%	csökkenő

13. diagram és 12. táblázat: A mérésben részt vevő pedagógusok, pedagógiai munkát közvetlenül segítők megoszlása annak függvényében, hogy mennyire ismerik az SNI-s gyerekekkel, tanulókkal kapcsolatos jogszabályokat.

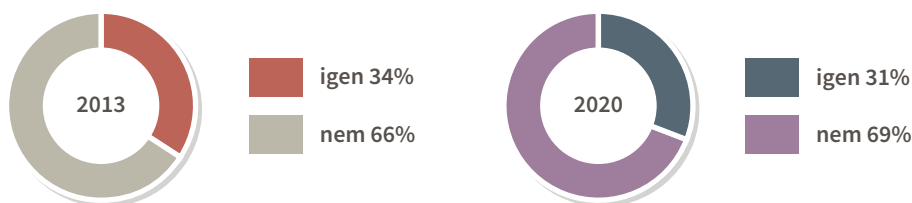
A mérésben 2013-ban részt vevő pedagógusok mintegy harmada nem ismerte az SNI-vel kapcsolatos jogszabályokat, 2020-ra ez az arány 9%-ra csökkent, kismértékben növekedett a paragrafusokat felületesen ismerők aránya – ez azt mutatja, hogy a köznevelésben mindenképpen nőtt a jogi ismeretek jelentősége, de a legtöbb pedagógus önismerete azt sugallja, hogy ez a tudás felületes. Duplájára növekedett a jogszabályokat jól ismerők aránya, de még így is csak minden ötödik megkérdezett véli úgy, hogy ebbe a csoportba tartozik. 2013-ban üres volt a jogot pontosan ismerők halmaza, és a 2020-as mérésnél is csak egy százalék adott számot pontos jogi ismeretekről.

Elgondolkodtató viszont, hogy több mint háromszorosára nőtt azok száma (noha arányuk nem annyira számottevő), akik nem ismerik azokat a fórumokat, lehetőségeket, ahonnan segítséget várhatnak az SNI-s gyerekekkel kapcsolatban – ez a téma szintén tárgyat képezhetné a pedagógus-továbbképzéseknek.

Pedagógusok megoszlása aszerint, hogy ismer-e szegregált intézményt

Pedagógusok megoszlása aszerint, hogy jártak-e már szegregált intézményben

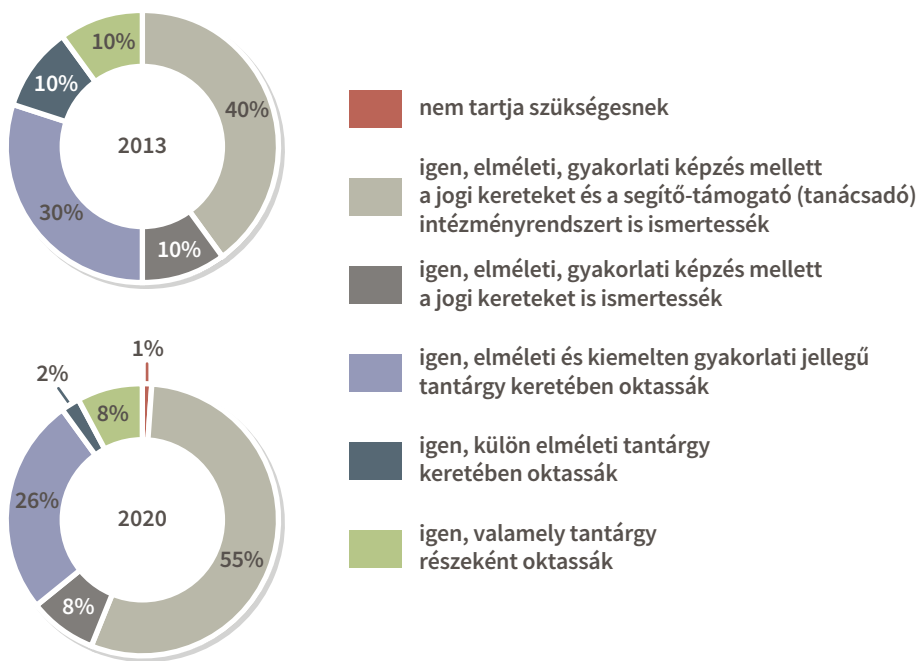

vizsgált adat	2013	2020	trend
ismer szegregált oktatási intézményt	65%	55%	csökkenő
nem ismer szegregált oktatási intézményt	35%	45%	növekvő
járt már szegregált oktatási intézményben	34%	31%	csökkenő
nem járt szegregált oktatási intézményben	66%	69%	növekvő

14. diagram és 13. táblázat: A mérésben részt vevő pedagógusok, pedagógiai munkát közvetlenül segítők megoszlása annak függvényében, ismer-e szegregált intézményt, illetve hogy jártak-e már ilyen jellegű intézményben.

Az első mérésnél a szegregált intézmények ismerete 65%-ot mutatott, ez az adat a második mérés idején lecsökkent 55%-ra. A személyes megtapasztalás aránya is csökkent, ha nem is olyan mértékben, mint az előző esetben. Ennek ismeretében tanácsos lenne, hogy a pedagógusképzésben és -továbbképzésben helyet kapjon a szegregált intézmények akár valóságos, akár virtuális megismertetése, lehetőség szerint érzékenyítő foglalkozásokkal egybekötve.

Pedagógusok megoszlása aszerint, szükségesnek tartja-e, hogy a pedagógus alapképzésben nagyobb súllyal szerepeljen az SNI-s gyerekekkel történő foglalkozás témaköre

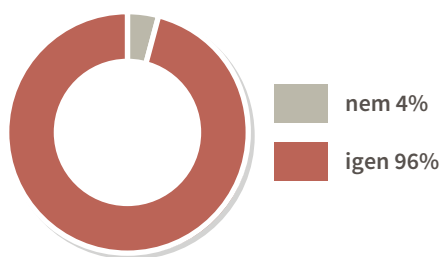
vizsgált adat	2013	2020	trend
igen, valamely tantárgy részeként oktassák	10%	8%	csökkenő, nem releváns
igen, külön elméleti tantárgy keretében oktassák	10%	2%	csökkenő
igen, elméleti és kiemelten gyakorlati jellegű tantárgy keretében oktassák	30%	26%	csökkenő
igen, elméleti, gyakorlati képzés mellett a jogi kereteket is ismertessék	10%	8%	csökkenő
igen, elméleti, gyakorlati képzés mellett a jogi kereteket és a segítő-támogató (tanácsadó) intézményrendszert is ismertessék	40%	55%	növekvő
nem tartja szükségesnek	0%	1%	növekvő, nem releváns

15. diagram és 14 táblázat: A mérésben részt vevő pedagógusok megoszlása annak függvényében, szükségesnek tartják-e, hogy a pedagógiai alapképzésben nagyobb súllyal szerepeljenek az SNI-s gyerekekkel, tanulókkal kapcsolatos stúdiumok.

A fenti kérdéskör tárgyalása során a gyakorló pedagógusok evidenciaként deklarálták, hogy a pedagógiai alapképzésben szükséges a sajátos nevelési igényű gyermekekkel kapcsolatos tananyagtartalmak beemelése, tárgyalása, hiszen a „nem szükséges” kategóriában érdemi adat nem szerepel. Eltérés inkább a képzés formája besorolásának kérdésében mutatkozik.

Kevesen voksolnának arra, hogy csak egy tantárgy részeként szerepeljen ez témakör (10, illetve 8%), az elméleti tantárgy is csak kevésbé hangsúlyos (10%-ról 2%-ra csökken a két mérés viszonylatában). A várakozásoknak megfelelően a legtöbben – és növekvő mértékben – a komplex képzést tartanák kielégítőnek, ahol a tananyagtartalom elméleti és gyakorlati ismeretei, praktikumai mellett jogi ismeretek és a támogató háttérintézmények megismertetése is szerepel.

Pedagógusok megoszlása aszerint, hogy szükségesnek tartaná-e a továbbképzéseken az SNI-s gyerekekkel való foglalkozás témái nagyobb súllyal szerepeljenek

vizsgált adat	2013	2020	trend
szükségesnek tartja az SNI problémakörének hangsúlyosabb szerepeltetését a kötelező pedagógus-továbbképzések témái között	100%	96%	csökkenő
nem tartja szükségesnek az SNI problémakörének hangsúlyosabb szerepeltetését a kötelező pedagógus-továbbképzések témái között	0%	4%	növekvő

16. diagram és 15. táblázat: A mérésben részt vevő pedagógusok megoszlása annak függvényében, szükségesnek tartják-e hogy a pedagógiai továbbképzésben nagyobb súllyal szerepeljenek az SNI-s gyerekekkel, tanulókkal kapcsolatos stúdiumok.

A válaszadók egyértelműen azt támogatnák, hogy a pedagógiai továbbképzéseken minél szélesebb körben szerepeljenek az SNI-vel kapcsolatos naprakész információk. Ez az óhaj összhangban van azzal a mérési eredménnyel, hogy a többség csak felületesen ismeri az SNI-témakörrel kapcsolatos jogi hátteret, továbbá nem sokan tudják, kihez fordulhatnak ebben a témakörben segítségért (lásd: 13-as kérdés).

Egyéb, esszéjellegű válaszok, vélemények

A kérdőívek tartalmaztak néhány esszéjellegű kérdést is mindkét mérés tekintetében. A kifejtős kérdésekre adott válaszok alapján az a kép rajzolódott ki, hogy a hét év elteltével a kiemelt figyelmet igénylő tanulókkal kapcsolatban – általánosságban – növekedett az odafigyelés, de a konkrét, segítő lépések – jellemzően – nem történtek meg a köznevelés egészében, mialatt az érintett tanulók aránya növekedett, ahogy ez a kezdő táblázatból kiolvasható.

Az esszékérdések elsősorban az akadálymentesség fogalmára vonatkoztak. Mielőtt a válaszok elemzése megtörténne, néhány alapvető információt fontos megismerni. A köztudatban az akadálymentes környezet jelentését a fizikai környezetre értik (ez a tény egyértelműen kiolvasható a 2013-as mérés elemzéséből), és ott sem mindig pontosan azt gondolják, értik alatta, ami igazán lényeges.

Az ideális akadálymentesség három területet ölel fel.

Természetesen a sérültek számára a *fizikai környezet* használhatósága alapkövetelmény. Ennek praktikus kialakítása megfelelő ismereteket igényel, ez az építészetben, a belsőépítészetben, a közterületek tervezése és kialakítása során nagy figyelmet és szakértelmet követel, nem elég az akadálymentességre vonatkozó jogszabályok betű szerinti betartása – ennél sokkal többről van szó. Ide tartozik a fizikai környezet minél könnyebb használhatósága (rámpa, lift, hely a kerekesszékes közlekedésre, mellékhelységek, kezelőszervek,

ajtók, küszöbök, szolgáltató berendezések, a közlekedési eszközök használhatósága, fény- és hangjelzések, Braille-feliratok stb.).

Második helyre napjainkban az infokommunikációs eszközök akadálymentes használata lépett elő, hiszen ennek fejlettsége adott esetben a fizikai környezet hiányosságait is segíthet pótolni, ezt értjük a *virtuális akadálymentesség* fogalma alatt. Itt nemcsak a szokásos, sokak által ismert és használt szofver- és hardvereszközök fogyatékosok számára testre szabott variációit értjük, de azokat a célorientált speciális alkalmazásokat is, melyeket kifejezetten a fogyatékkal élőknek fejlesztettek ki (irányító szoftverek, segítő applikációk, 0-24 órás ügyfélszolgálat, speciális kezelőszervek és készülékek stb.).

A harmadik területet a szakirodalom *inklúzió* néven ismeri, azaz az ép, nem sérült többség hogyan gondolkodik, hogyan viszonyul a fogyatékkal élőkhez általában (előítéletek és tévhitek), és hogyan viselkedik akár az egyén, akár egy csoport vagy egész körülhatárolható közösség (osztály, óvodai csoport, munkatársi, lakó- vagy hallgatói közösség, de ide tartozik a szűk vagy tág család, a baráti kör is) a konkrét, érintett személyhez. Az inklúzió a befogadók oldaláról közelíti meg a fogyatékkal élő beilleszkedését az épek közé, míg az integráció a befogadottra vonatkozó szociológiai fogalom.

Mindhárom területen lenne tennivaló bőven, és szükséges lenne a pozitív irányú változás. Itt szükséges megemlíteni a szakasszisztencia kérdéskörét, mely a jelen köznevelésben megoldatlan probléma. Létezik ugyan ilyen irányú képzés, és létezik ápoló-, szemész- vagy audiológiai asszisztens-képzés is, de ha oktatási intézményről beszélünk, akkor ismét azzal a dilemmával állunk szemben, hogy a pedagógiai asszisztensnek egészségügyi szakterületen, az ápoló irányultságú asszisztensnek pedig pedagógiai szakterületen vannak hiányosságai. A bérezés nagyon alacsony, a munka felelősségteljes és fárasztó (mozgássérültek emelése), nagy a hiány és az ezzel járó fluktuáció ezen a területen. A jogi háttér pedig nem veszi figyelembe a sérültségek súlyosságát és a fogyatékosok típusait. Alapesetben 6 sérült tanulóra vagy gondozandó gyermekre enged a közoktatási jogalkotó egy asszisztent. Hat hallásfogyatékos gyermek kiszolgálása-ellátása vagy hat mozgásképtelen, esetleg túlsúlyos gyermek napi többszöri emelgetése nem ugyanazt a leterhelést jelenti, de ebben a tekintetben a törvény a két munkavégzés között nem tesz különbséget.

A 2013-as mérésben részt vevő pedagógusok kifejtős válaszaikban az alábbiakat emelték ki mint problémát jelentő területeket:

- Egyedül vannak, ha gondok jelentkeznek az SNI-s gyermekekkel, tanulókkal, maguknak, a saját tapasztalataik alapján és kreativitásuk mentén kell megoldásokat találniuk.
- Eszköztelenek.
- Kényszerhelyzetben érzik magukat.
- Több használható információ igénye a segítő háttérintézmények és témával kapcsolatos továbbképzések, jogi ismeretek területén.

Arra a kérdésre, hogy „Mit ért akadálymentesség fogalmán?”, a legtöbben vagy semmit nem írtak, vagy a szokásos válaszokat adták (rámpan, lift stb.), esetleg megemlégtették

általánosságban, hogy minden legyen a fogyatékosok számára minél könnyebben használható. Akadt, aki érintette a Braille-írást vagy a jelyelvet. Kevesen gondolnak arra, hogy a pszichés zavarral küzdők esetében mennyire fontos lehet az olyan fizikai környezet, mely nem hat frusztrálóan a fogyatékkal élő gyermekekre. Egy jó szándékkal felhelyezett kép, szemléltetőeszköz is érthetetlen dührohamot válthat ki, de lehet egy szín vagy tárgy is, melynek megszüntetésével, átalakításával vagy eltávolításával ténylegesen *akadálymentes* lesz a környezet – persze csak az adott gyermek szemszögéből.

A második mérés esetében már színesebb képet vázoltak a válaszadók, akik a teljes sokaság 58 százalékát jelentették, azonban nem minden válasz volt értékelhető. Legtöbbször a fizikai akadálymentesség fogalmát a mozgáskorlátozottakkal hozták kapcsolatba, és az előző mérés válaszaihoz hasonló feleletek születtek. (Például: „Ahol mozgáskorlátozott gyermekek is gond nélkül részt vehetnek az iskola hétköznapijaiban.”)

Volt viszont több olyan pedagógus, aki szakszerűen megfogalmazott, informatív és érdekes gondolatokat fogalmazott meg, nem egy esetben kitekintve az oktatás, az iskola világából.

Íme néhány válasz vagy annak egy-egy releváns részlete:

„Teljesen egyedi, helyzetfüggő. Az én osztályomba pl. hallássérült gyermek jár, számára fontos, hogy elől üljön, jól lássa a számat, ne legyen alapzaj stb.”

„A mozgásszervi és egyéb fogyatékosok közlekedését és tájékozódását segítő, első-sorban megfelelő térszervezési és belsőépítészeti elemek.”

„Annak biztosítása, hogy minden ember egyenlő mértékben használhassa a rendelkezésre álló teret, épületeket, funkciókat, szolgáltatásokat, bármit.”

„Az önálló életvitel lehetőségei megteremtése tárgyi eszközök segítségével.”

„Nincs balesetveszélyes terület az iskolában, a [...] mozgássérült, látássérült gyermek is biztonságosan tud közlekedni.”

„A megfelelően berendezett tanterem, mely segíti a tanulást, tanítást. Az osztálylétszámok csökkentése. Sok helyen a fejkvóta miatt bezúfolnak 32-34 gyereket egy kb. 24 főre elegendő légtérű tanterembe.”

„Minden gyermek egyenlő eséllyel jut be az iskolába és tud részt venni az órákon. Nem a szülőnek kell a segítő eszközöket beszereznie és biztosítani a gyermeke számára, hanem az iskolákban rendelkezésre áll, kellő mennyiségben.”

„Nem tudom.”

A második mérésnél olyan kérdés is szerepelt a kérdőívben, hogy „Mit jelent a virtuális akadálymentes környezet?”. A válaszok aránya itt is 58% (ugyanazok a válaszadók feleltek általában mind a két kérdésre), de jelentősen több volt a „Nem tudom” tartalmú felelet, és a mondatok tartalma is sok esetben téves. Volt, aki ugyanazt írta mindkét kérdésre, tehát nem tett különbséget a két fogalom (fizikai és virtuális akadálymentes környezet) között. Itt is megfigyelhető, hogy az akadálymentesítést gyakran csak a mozgás-, látásfogyatékosokra szűkítik általában a kitöltők. Az egyik legjobb válasz – a kevés korrekt közül:

„Annak biztosítása, hogy mindenki egyenlő mértékben férhessen hozzá a virtuális térhez, használhassa annak valamennyi funkcióját függetlenül attól, hogy van-e, és ha van, milyen a fogyatékosága, akadályozottsága.”

Az első mérésnél az „Egyéb vélemény, közlendő” megszólításra érdemi válasz nem érkezett, a második esetben kicsit aktívabbak voltak a kollégák, és több értékes gondolatot fogalmaztak meg a témával kapcsolatban annak ellenére, hogy csak 19%-os volt a véleményt megformálók aránya.

Itt is előkelő helyen szerepel az a tapasztalat, hogy az SNI-s gyerekek problémáival kapcsolatban egyedül érzik magukat a pedagógusok. Megfogalmazták, hogy a vonatkozó jogszabályok általánosak, és azokat az egyedi esetekre nehezen tudják alkalmazni, tehát sok a bizonytalanság. Nehéznek látják a középiskolások esetében a továbbtanulást, ha a fiatal SNI-s.

Felvetették a szakszerű asszisztencia kérdését és a fejlesztő gyógypedagógus szükségességét. Itt is hangot adtak a gyógy- és fejlesztőpedagógiai stúdiumok beemelésének hiánypótló voltára mind a pedagógus alap-, mind a továbbképzések tekintetében, és elsősorban nem az elmélet, hanem a gyakorlat oldaláról. Említést tettek a differenciálás fontosságáról, ha SNI-s gyerek van a csoportban, esetleg többen is, és a gondokat egyedül – és lehetőleg eredményesen – kell megoldani.

Említették az érzékenyítések fontosságát, a kisebb létszámú csoportok előnyeit és a társadalmi szemléletváltás szükségességét, melynek az oktatásban is pregnánsan meg kellene jelenni. Azt is leírták a pedagógusok, hogy a szülők – jogosan – elvárják a szakszerű oktatást és fejlesztést SNI-s gyermekek esetében, de felvetődött a válaszadók részéről az a gyakran tapasztalt anomália is, amikor indokolatlanul, a lehetséges könnyítések vagy vélt előnyök miatt minősítették „SNI-sé” a tanulót.

Felmerült az időhiány, hiszen a fogyatékkal élők esetében ugyanolyan eredmény eléréséhez legtöbbször több idő, türelem és más módszerek szükségesek. Felmerült továbbá, hogy akadnak kollégák, akik ellenszenvet éreznek az SNI-s tanulókkal kapcsolatban, és ennek – akarva-akaratlanul – jeleit is adják. Megemlítették a válaszadók, hogy amennyiben az SNI-s, BTM-zavarral küzdő gyermekekkel nem tudnak megfelelően foglalkozni, ez legtöbb esetben visszaveti a kiemelt figyelmet nem igénylő többséget, ezáltal sok esetben nehéz vagy ellehetetlenül az inklúzió.

Szinte minden érdemi válasz tartalmazta – és ez egyben összegezi is a két mérés során megfogalmazható leglényegesebb mondanivalót –, hogy a társadalmi szemléletváltás mellett kiemelt a téma fontossága az oktatáson belül, hiszen megtapasztalják a mindennapokban, hogy növekszik az érintett gyermekek száma. Nagyon pozitív visszajelzéseik voltak arra vonatkozóan, hogy megfogalmazhatták, eljuttathatták a véleményüket, és fontosnak tartják ezt a problémát. Szükségét érzik a témához kapcsolódó, tartalmas, használható képzéseknek és a gyógypedagógiai és fejlesztőpedagógiai elméleti, még inkább gyakorlati tudás pedagógusképzésbe integrálásának, és kiemelték az érzékenyítés fontosságát akár társadalmi méretekben is.

Végül visszatérnék a bevezető gondolathoz, az Oscar-díjhoz. Eddig is szép számmal akadtak olyan filmalkotások, melyek a hátrányos helyzetű kisebbségi lét problémáit,

jelenségeit mutatták be a filmművészet (mint az egyik legbefolyásosabb populáris eszköz) segítségével. A Forrest Gump és Rain Man filmalkotásai elnyerték az arany szobrot, Milos Forman Ragtime-ja, „csak” a Los Angeles-i filmkritikusok díját kapta, de hosszan folytatható lenne a sor. Ki gondolná, hogy Dustin Hoffman szerepe megformálásához felhasználta azokat a tapasztalatokat, melyet fiatalkorában ápolóként szerzett. De más művészeti ágakban sem ismeretlen a fogyatékkal élő alkotó. Frida Kahlo gyermekbénulásban szenvedett, Toulouse-Lautrec törpe lábú, Ray Charles vak volt, Picasso születéskor súlyos oxigénhiányos állapotba került, Van Goghnál valószínűsíthető az elmebaj. És még hány híresség esetében ismert, hogy részképességzavart vagy az autizmus valamely formáját diagnosztizálták náluk (Mozart, Bill Gates)?

A fenti életutak is felhívják a figyelmet arra, és meg kell hogy erősítsenek minden pedagógust és nem pedagógust abban a meggyőződésükben, hogy felelősek vagyunk a ránk bízott, fogyatékkal élő embertársainkért. Természetesen nem lesz mindenkiből híresség, de minden fel nem fedezett, elkallódott tehetség veszteség, ugyanakkor minden kiegyensúlyozott, önmagát fogyatékoságával együtt vállaló ember nyereség önmagának, a családnak és az oktató/nevelő pedagógusnak egyaránt. Ehhez meg kell teremteni a szükséges anyagi, szellemi és emocionális feltételeket, az egyének szintjén ugyanúgy, mint az oktatásügyben vagy a társadalomban – és nem csak az Oscar-díj odaítélésénél.

Hivatkozott források

Online hivatkozások

- Oscar-díj – Új szabályokat vezet be az Amerikai Filmakadémia. <https://szinhaz.online/oscar-dij-uj-szabalyokat-vezet-be-az-amerikai-filmakademia/> (2021. 06. 22.)
- Végzetek a nappali és a felnőttoktatásban (1990). https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsi002a.html (2021. 06. 22.)
- 1,8 millióan tanulnak a köznevelés és felsőoktatás különböző szintű képzésein. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1920/index.html> (2021. 06. 22.)
- Köznevelési adatok, 2012/2013 (előzetes adatok). <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/okt1213.pdf> (2021. 06. 22.)
- Oktatási adatok, 2019/2020 (előzetes adatok). <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1920.pdf> (2021. 06. 22.)
- Oktatási adatok, 2019/2020 (előzetes adatok). <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1920.pdf> (2021. 06. 22.)
- Gyorstájékoztató a 2013/2014. tanév eleji köznevelés-statisztikai adatgyűjtés előzetes adataiból. https://2010-2014.kormany.hu/download/5/9f/11000/Gyorsjelentés_köznevelési_statisztika_2013.pdf#!DocumentBrowse (2021. 06. 22.)

Hivatkozott szakirodalom

Szentkirályi Andrea 2013: A mentorálás lehetőségei és specifikumai a mozgásfogyatékos tanulókat oktató-nevelő pedagógusok esetében. Óbudai Egyetem, Budapest. 2013.